

РЕЦЕНЗИЯ

за докторската теза на Леони Овербеек

**„Етични основи на взаимодействието
човек – природа“**

от доц. д-р Петър Пламенов

Докторската теза на Леони Овербеек *„Етични основи на взаимодействието човек – природа“* е състои от 169 стандартни печатни страници. Изобилната библиография е добре подбрана според тематичния обхват на проблема и изследователската значимост и се състои от приблизително стотина книжни и електронни печатни единици книги, периодика и материали (включително илюстрации и интернет линкове) на английски език и български език, адекватно свързани с проблематиката на разработката. Работата е оформена по необходимия стандарт с въведение, ясно изведени основни цели и задачи. Композиционно се дели на пет основни глави с вътрешни подразделения - първата глава е по-скоро представяне на проблема и въведение, докато последната петата глава, играе ролята на своеобразно заключение, където да се направи опит и за обобщение и изводи от напрежения анализ. Приносите на работата – три на брой, са изведени коректно и точно и отговарят на съдържанието и духа на доктората.

Дисертацията е написана на английски език и показва много добра ориентация в необходимата философска и общо научна терминология. Стилът на изложението е ясен, разбираем и издържан в адекватния научен дискурс. Овербеек показва чрез текста си, че е осъществил задълбочено изворово проучване и демонстрира добра философска култура както в областта на традиционните концепции по отношение на взаимодействието човек-природа, така и съответната подходяща ориентация в идеите от съвременните философски наблюдения. Следва да отбележим и че Леони Овербеек е изпълнил и необходимата дейност по отношение на публикациите и е предоставил изискуемия брой научни публикации, свързани с тематичния обхват на изследването, което представя.

Най-напред бих искал да подчертая, че изследването на Леони Овербеек *„Етични основи на взаимодействието човек – природа“* е свързано с възможно най-наболелите и

нееднозначни проблеми на съвременността и темата притежава особена актуалност. Освен това основните тези от разработката се включват неочаквано уместно в разпалените дискусии по проблема. От една страна интересът на Овербеек към етическия обхват на взаимоотношението човек-природа е обясним, колкото израз на глобалните процеси на изменението на климата както и значителните опити за интелектуалното осмисляне на „поведението на безотговорността“, нехайството и кризата на чисто капиталистическото мислене, толкова и на някаква очевидна лична ангажираност. Овербеек защитава значимостта на всяка алтернативна мирогледната позиция, която предполага ново отношение и чрез която се преосмисля аксиологическата преценка на цялостната релация общество свят. Тъй като според етическата мисъл човек би следвало да се проявява преди всичко същество на отговорността и именно през тази своя духовна способност, той определя и направлява не само себе си, но и света. Или както сам заявява Овербеек, което е голямата идейна рамка, още в началото на своя труд, дошло е онова преломно време, което изисква от нас разработването на една нова:

„етичната система, истински необходима за задвижване на промяната, която се основава на уважение към живота във всичките му форми, а на уважение към мястото, което човек заема в природата, като част от нея, а не – отделно от нея.“ (стр. 7).

Допада ми най-вече тъкмо тази безусловна мисловна изходна точка, около която Леони изгражда цялостна си концепция. А тя се разгръща в преосмислянето на традиционното безотговорно отношение към природата, за сметка на едно новото разбиране, че човешките същества трябва да взаимодействат тъкмо през своята отговорност с природата като осъзнават и признават естествената ценност на живота и отговорността пред нечовешкия субект, който не е просто и единствено източник на храна и подслон, не е само безлична сила, но и пълноправни участници в живия организъм на света – биосфера.

Работата е сериозно проучване на проблема и задълбочено представяне на възможните подходи. Съвсем подходящо се търси и намира аргументативна опора в теорията на Ханс Йонас. Императивът на Отговорността: В търсене на етика за технологичната ера от една страна, а от друга тезата на Жак Дерида изложена в съчинението му „Звярът и Суверенът“ – като така се присъединява към дебата как да се

изгради едно ново ценностно отношение, чрез което да се промени мирогледа и да се достигне до нова форма на практическото осъществяване на взаимодействието с природата. Първият възможен път се оказва, че е така наречената евристика на страха (по Йонас), а другият е формирането на едно разширено разбиране на идеята за уважение и неотменимо признаване на правото на живот, като фундаментален израз на отговорността и човешкото, спрямо всички онези, които споделят феномена на съществуването.

Необходимата промяна на етичeskото отношение към природата, която не трябва да се мисли едностранчиво като изначален ресурс за разгръщането на човешкия просперитет, а за наличен био растително-животински и дори минерален свят-чудо, който има не само своите недвусмислени онтологически основания и права, но и следва да бъде разглеждан не враждебно, господарски или безстрастно, а напротив през грижата и представата за съдействието-сътрудничество. Само така е възможно да се изгради и ознаменува една нова конкретна хармония на кохерентността между човека и природата, почиваща на близката свързаност и интимността. Затова и Овербеек ще изведе като конструиращи концепции за аргументацията си следните настойчиво открити позиции:

„Ще твърдя, че Жак Дерида дава в ръцете ни възглед за това как суверенитетът може и трябва да разглежда света и всичко в него като чудно и невероятно, свят, за който да милеем и да се грижим, свят, в който осъзнаваме, че когато поставим себе си над закона е възможно да стигнем до падението на зверство от жестокост и малтретиране на всичко около нас. Ще използвам призмата на Ханс Йонас в “Императив за отговорност”, който ни призовава като суверени, способни да владеят огромна разрушителна сила, да поемат отговорност за бъдещето на живота и да предвиждат всички възможни негативни резултати от нашите действия, и само в тези случаи да действат или да се въздържат от действие.“ (стр. 15)

Етиката на грижата и уважението показва израстването на човека до едно действително различно от традиционното съзнание както по отношение на природата така и на себе си. Защото природата служи на човека и той е изначално вписан в нейния ред, а не обратното. Човекът не може безотговорно да се налага, защото така по някакъв начин се превръща в заплаха не само на света, но и на самия себе си.

Съвременният етически дискурс е изправен пред пределно нееднозначната философска задача да намери отговор на един твърде деликатен въпрос – ако приемем, че дори животните имат права, то какви би следвало да бъдат точно тези права и как да оправдаем естественото си господство, наложено от принципа на изхранването и поддържането на живота на човека. Още повече ако приемем като базисно онтологическо отношение, че и растенията имат права, то отново какви точно са те – дали например генното инженерство също не е толкова експлоататорско и господарско, колкото и това към животните и дори още по-изразено?! И дали изобщо е възможно да взаимодействаме етически пълноценно, т.е. като отговорност – грижа и уважение с тези отвъд или непълноценно, дори неморални субекти (или да допуснем, че растенията и животните са морален субект, който най-малкото не е способен достъпно за нас, да изрази морала си, ако има такъв); т.е. да изградим нова връзка по презумпцията за общуването-споделяне-грижа, породено от съзнанието за морално задължение дори и към нечовешките субекти, каквато е природата във всичките си форми.

Патосът от разпалено представените дискусии на страниците на работата и основният извод от работата на Леони Овербеек е свързан с недвусмислено утвърдителния отговор, че принципната моралност на човека му дава възможност да развие своята етическа способност и по посока на неморалните субекти и част от човешкия смисъл и същност се реализират посредством, вътрешно самоналоженото задължение на уважение и отговорност. Дължимостта на онтологическо уважение и грижа пред битийното чудо на природата е своеобразният топос на аксиологическото преобръщане, което се изисква да бъде осъществено от постмодерния, конsumerческия и егоцентрично експлоататорски настроен човек, тъй като:

„Уважението е основополагащата ценност, върху която почива отговорността за живота. Уважението се демонстрира в зачитане на всеки феномен като ценен и оценяване на всички неща, дори да не бъдат приемани за привлекателни. Уважението е отношение, което не приема пропиленни животи и ресурси. Уважението гледа не само към настоящето, а към бъдеще, което не може да бъде видяно или предвидено, но което можем да екстраполираме от историята, и за което трябва да бъдем отговорни.“ (стр. 72)

За формирането му обаче се изисква една нова толерантност, едно преосмисляне на ценността, на безразличието и изключването на другото и нечовешкото, тъй като безотговорната експлоатация всъщност е регресия към зверството и нерационална несъзнателна форма на саморазрушение. Само така онтологическото чудо на живота има своята философска осъзнатост, която рефлектира в етическото отношение при, което

„човешките същества трябва да взаимодействат етично с природата“ (стр. 148)

Така от преоткриването на етиката на отговорността, грижата и уважението естествено произтича едно ново отношение на взаимодействие между човека и природата, в което нищо не е свръхоценено или подценено, а на всичко е признато собственото му място в констелацията на битието, което е и едно ново съзнание за хармония.

Изводът на Леони Овербеек, че:

„Не е нужно да харесвам нещо, за да го уважавам. След като осъзная, че мястото ми в света не е най-важното или най-малко важно, а че всички явления са важни, защото всички те имат роля в света, и спра да правя предположения за тях, мога наистина да променя разрушителните си навици чрез потребителските избори, които правя“. (стр. 169)

На практика показва съвременният етически дискурс е не само буден за симптомите на кризата на конsumerческото нехайство и диктата на експлоататорството, но успява да открие и така нужните перспективи на надеждата, че човешкото спасение отново е в ръцете на самия човек и в непрестанната му нравствена трансформация от звяр в самосъзнателно същество на отговорността и уважението, част от великолепно чудо на съществуването.

Разбира се, бих искал да попитам, защо Леони Овербеек не се възползва от едно старо философско понятие като хармонията, което в редица от своите измерения, би му помогнало да изведе по-добре своите тези и да открие възможните перспективи на етиката на търпимостта, включването, отговорността, грижата и уважението, като форма на разумна съгласуваност основана на разбирането за съдействието-отношение, а не на традиционните антитетични позиции на етоса на напрежението, т.е. на противоборството и конфликта.

Като следствие от всичко изложено по горе, си позволявам да предложа на уважаемите членове на Научното жури да присъдят на Леони Овербеек образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 2.3. Философия (Философия с преподаване на английски език). Разбира се, самият аз убедено ще гласувам с „Да“.

С уважение: доц. д-р Петър Пламенов

София
24. II. 2024 год.